

УДК 336.71

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР ЦІНОУТВОРЕННЯ ТА ЦІНОРЕГУЛЮВАННЯ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ

INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION AS A FACTOR OF PRICING AND PRICE REGULATION IN THE DOMESTIC MARKET

Наталія Василівна РОГОВА

в. о. доцента кафедри обліку, аналізу та аудиту Черкаського інституту банківської справи

УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: rogovay-ua.mail.ru

Natalia V. ROGOVA

Acting Associate Professor of Accounting and Audit Department

of Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the NBU (Kyiv)

Анотація. У статті досліджено інтеграцію у сфері ціноутворення та цінорегулювання з погляду конвергенції рівнів цін і динаміки їх руху та універсалізації макроекономічних методів регулювання цін через зближення інструментарію грошово-кредитної та бюджетної політики.

Summary. The article dwells on the integration in the field of pricing and price regulation from the viewpoint of convergence of price levels and dynamics of their fluctuations and universal macroeconomic methods of adjusting the prices through rapprochement of monetary and budgetary policy tools.

Ключові слова: *інтеграція, ціни, ціноутворення, цінорегулювання, грошово-кредитна політика, бюджетна політика, цінова конвергенція, індекс відносних рівнів цін.*

Key words: *integration, prices, pricing, price regulation, monetary policy, fiscal policy, price convergence, index of relative standards of prices.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах міжнародні економічні відносини характеризуються процесом утворення інтеграційних угруповань, які забезпечують узгоджений розвиток і взаємодоповнення регіонів та держав в інтересах ефективного використання ресурсів і більш повного задоволення потреб учасників цього процесу. Великі економічні простори покликані сприяти не лише лібералізації міжнародної торгівлі, але й розвиткові форм співробітництва, які у багатьох країнах донині були нетрадиційними. До них належать обмін технологіями, послугами, робочою силою, а також збільшення обсягів здійснюваних інвестицій.

Метою статті є дослідження інтеграції як переплетіння процесів ціноутворення та цінорегулювання в межах регіональних та глобальних міжкраїнних утворень.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Вирівнювання цін в країнах, що інтегруються, відбувається через лібералізацію зовнішньої торгівлі, зниження тарифних обмежень

на їх продукцію, універсалізацію інструментів регулювання макроекономічної динаміки цін. У результаті цінової інтеграції відбувається конвергенція рівнів, структури і динаміки цін серед інтегрованих країн. Тому інтеграцію у сфері ціноутворення та цінорегулювання ми досліджуємо в двох аспектах:

- як конвергенцію рівнів цін та динаміки їх руху з перебігом часу;

- як універсалізацію макроекономічних методів регулювання цін через зближення інструментарію грошово-кредитної та бюджетної політики.

У Європейському Союзі конвергенція цін розглядається як невід'ємна умова вирівнювання рівнів економічного розвитку країн-учасниць. Порівняння цінових змін залежить не тільки від руху рівнів цін, але й від валютних курсів. Разом ці два фактори вирішальним чином впливають на витрати та кінцеві ціни в країнах-членах.

Із запровадженням в обіг єдиної валюти – євро, процес порівняння цін у країнах єврозони став прозорішим, тому що зіставлення цін, ви-

ражених в одній грошовій одиниці, в різних країнах не становить труднощів. За таких умов ціна одного й того ж товару в різних країнах може коливатись залежно від географічного розташування та рівня бюджетних регуляторів. Проте не всі ціни на товари й послуги зближуються однаковими темпами. Наприклад, конвергенція цін на житло необов'язково відбувається такими ж темпами, як на споживчі товари.

Для зіставлення рівнів цін у країнах з різними грошовими одиницями використовується поняття паритету купівельної спроможності (ПКС), показник якого дозволяє порівнювати між країнами обсяги виробництва чи рівні цін. ПКС застосовують також як об'єктивний показник обмінного курсу валют. Безпосереднє зіставлення рівнів цін між країнами здійснюється за допомогою трьох наступних індикаторів.

Першим вимірником міжкраїнних цінових відмінностей виступає індекс реальних кінцевих витрат, який показує відносну вартість порівнюваних товарів чи товарних груп і широко використовується міжнародними економічними організаціями для проведення міжкраїнних цінових порівнянь.

Іншим, не менш важливим вимірником цінової конвергенції є індекс відносних рівнів цін як відношення показника ПКС до значення валютного курсу. Він дає змогу зіставляти рівні цін в окремих країнах із середнім значенням по групі країн: його значення понад 100 % свідчить про підвищений рівень цін в країні і сигналізує про доцільність імпортування нею товарів, які дешевші в інших країнах-партнерах; навпаки, країни, що мають індекс порівняльних рівнів цін нижчий за сусідів, можуть виступати саме експортерами товарів. На такому методичному підході ґрунтується оцінка рівнів цін, яка здійснюється Євростатом.

У даному контексті відношення ВВП, обчисленого в доларах США за середнім фактичним курсом, до ВВП, обрахованого департаментом статистики МВФ за паритетом купівельної спроможності в умовних міжнародних доларах, свідчить про відхилення рівнів цін кінцевої продукції певної країни від паритетних рівнів цін:

$$I_{cpl} = \text{GDP}_{cp} / \text{GDP}_{ppp} * 100,$$

де I_{cpl} – індекс порівняльних рівнів цін, %;
 GDP_{cp} – обсяг ВВП у поточних цінах за певний період, у доларах США;
 GDP_{ppp} – ВВП у поточних цінах за паритетом купівельної спроможності, у міжнародних доларах.

Вагами для міжнародних зіставлень рівнів цін служать коефіцієнти відхилення фактичного, середнього за період курсу національної валюти до долара США відносно паритетного курсу, що розраховуються Організацією економічного співробітництва і розвитку та Світовим банком для кожної країни і надалі використовуються персоналом МВФ при оцінці перспектив розвитку світової економіки.

Крім двох вище зазначених показників, Євростат використовує коефіцієнт варіації порівняльних рівнів цін як індикатор цінової конвергенції серед членів Євросоюзу.

Як свідчать фактичні дані за 1996–2011 рр., відносні рівні цін кінцевої продукції (ВВП) істотно різнились в окремих країнах ЄС. Данія, Швеція та Фінляндія мали упродовж усього аналізованого періоду відчутно вищі ціни порівняно з іншими країнами Євросоюзу. Шістька країн – засновниць європейської інтеграції (Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург), а також Велика Британія, Ірландія та Австрія вирізняються на загальному тлі розвинутими господарськими системами з високим обсягом ВВП на одну особу та відносно вищим рівнем цін кінцевої продукції. Постсоціалістичні країни формують третю групу країн з низькими відносними рівнями цін кінцевої продукції. Так, у 2010 р. відносний рівень цін був найнижчим у Болгарії і становив 49,1 % від рівня, визначеного за паритетом купівельної спроможності. До Болгарії наближаються Румунія (63,4 %), Литва (64,1 %) і Польща (64,9 %).

Загалом за означений період рівні цін в країнах ЄС поступово зближувались, окрім 2008 р., коли внаслідок негативної дії світової фінансово-економічної кризи коефіцієнт варіації рівнів цін в ЄС дещо збільшився. Наявність цінової конвергенції підтверджує коефіцієнт варіації рівнів цін, який знизився з 44,4 % у 1996 р. до 26,6 % у 2010 р. Також слід відмітити, що постійне розширення ЄС за рахунок нових членів негативно відобразилося на даному показнику. Так, за підсумками 2010 року коефіцієнт варіації цін за ПКС становив у групі країн, що перші прийняли євро як єдину валюту (ЄС-13) – 10,58 %, а з додаванням до них Великої Британії та Данії, що мають власні валюти – 13,28 %.

Долучивши до показників ЄС аналогічні показники України, помічаємо підвищення коефіцієнта варіації відносних рівнів цін приблизно на 2 відсоткових пункти, проте загальна тенденція до цінової конвергенції країн ЄС та України при цьому залишається чинною.

Дещо інші результати отримано при проведенні аналогічних розрахунків для 11 країн СНД (з

2009 р. зі складу СНД вийшла Грузія). Впродовж усього аналізованого періоду відносно нижчими були ціни в Киргизстані і Таджикистані (відповідно 38,3 та 38,2 % у 2010 році). Верхню частину цінового діапазону посідали в 2005 р. Російська Федерація (45,0 %), Казахстан (43,4 %) та Грузія (40,7 %), а в 2010 р. – Казахстан (75,0 %), Росія (66,3 %) та Азербайджан (59,7 %).

Коефіцієнти варіації відносних рівнів цін у країнах СНД за 1996–2010 рр. також свідчать про відносне зростання розходження цінових показників. Неоднакові за характером та спрямованістю трансформаційні процеси в пострадянських республіках зумовили різношвидкісну зміну внутрішніх цін, що, зрештою, виразилось у зростанні з часом розбіжностей у рівнях цін. Можна виокремити чотири основні фази цього процесу:

I фаза: 1996–1998 рр. Відносна стабільність, що зумовлена порівняно однаковими економічними умовами. Середній коефіцієнт варіації – 19,6 %.

II фаза: 1999–2004 рр. Період бурхливого економічного відновлення та розвитку окремих країн-членів СНД в порівнянні із глибокою економічною депресією в інших країнах-членах об'єднання. Середній коефіцієнт варіації становить 40,0 %.

III фаза: 1999–2004 рр. Період бурхливого економічного відновлення та розвитку окремих країн-членів СНД в порівнянні із глибокою економічною депресією в інших країнах-членах об'єднання. Середній коефіцієнт варіації зріс до 40,0 %.

IV фаза: 2005–2008 рр. Стабілізація та усереднення темпів економічного розвитку у більшості країн-членів об'єднання. Середній коефіцієнт варіації впав до 20,3 %.

V фаза: 2009 р і до сьогодні. Вплив глобальної фінансової кризи (насамперед девальвація національних валют по відношенню до долара США) та прояви рецесії у розвинених країнах світу спричиняють локальну цінову нестабільність у експортоорієнтованих економіках країн СНД. Середній коефіцієнт варіації зростає до 22,76 % у 2010 році.

Зростання розбіжності відносних рівнів цін є результатом дезінтеграційних процесів на просторі колишнього СРСР і знаменує собою цінову дивергенцію (як антипод цінової конвергенції на зближення цін).

У міру розвитку міжнародної економічної інтеграції та цінової конвергенції цілком природно, що макроекономічна динаміка цін залишається неоднаковою в різних групах країн у межах навіть одного інтеграційного угруповання. Цінова конвергенція означає, що вищі темпи інфляції спостерігатимуться в країнах з нижчим

відносним рівнем цін. І, навпаки, країни з вищим відносним рівнем цін матимуть нижчі темпи інфляції. Причому, це правило цінової конвергенції буде чинним за умови порівняно стабільних курсових співвідношень. Підвищена інфляція, що супроводжується девальвацією національної валюти, підриває як внутрішню, так і зовнішню купівельну спроможність національних грошей і не призводить (або уповільнює) до цінової конвергенції. Винятком є група країн з єдиною валютою, де різношвидкісні інфляційні процеси майже не впливають на курсові коливання спільної валюти і свідчитимуть про зближення відносних рівнів цін при зазначеній вище інфляції.

У нашому дослідженні макроекономічну динаміку цін відстежено за трьома показниками:

1) дефлятор ВВП як вимірник зміни цін кінцевої продукції за індексом Пааше;

2) індекс споживчих цін (ІСЦ), обчислений у середньому за період (за рік), як показник зміни цін фіксованого кошика споживчих товарів і послуг;

3) ІСЦ, обчислений на кінець періоду, як темп приросту цін фіксованого кошика споживчих товарів і послуг за індексом Ласпейреса.

За всіма трьома показниками серед країн ЄС лідерами виступали Румунія, Латвія і Болгарія, де сумарні темпи інфляції за 2005–2011 рр. були значно вищими за аналогічні показники країн-партнерів по Євросоюзу. Високі темпи інфляції в Болгарії та Румунії у кризовому 1997 р., децю нижчі інфляційні сплески в Угорщині, Польщі, Словаччині зумовили великі значення коефіцієнтів варіації ІСЦ загалом по співтовариству. Щоправда, досягнувши максимуму в 1997 р. у 338,2 %, надалі вони поступово знижувались до рівня 52,5 % у 2010 р. Долучення до ЄС-27 цінової динаміки української економіки в різні роки незначно відхиляло значення коефіцієнтів варіації як у менший, так і більший бік. Загалом же спостерігаємо збіжність макроекономічної цінової динаміки у міру стабілізації економік постсоціалістичних країн-членів ЄС. В той же час варто відзначити період 2008–2009 рр., коли відбулося різке зростання варіації ІСЦ в ЄС внаслідок дії світової фінансово-економічної кризи. Причому для країн-членів ЄС в цей час характерним було значне зниження ІСЦ і навіть дефляція (Естонія, Ірландія, Мальта, Латвія та Португалія), що було головною причиною зниження конвергенції.

Розбалансованість господарських систем пострадянських держав у 90-ті роки ХХ ст. та поступова їх стабілізація на початку ХХІ ст. яскраво відбилися на ціновій ситуації в цих країнах. Інфляційний фон у Співдружності незалежних держав виявився вищим, ніж в інших країнах світу. Найбільш високоінфляційними в 1996–

2010 рр. були економіки Білорусі, Таджикистану та Туркменістану. Дефлятор ВВП у зазначених країнах становив відповідно 31909,0 %, 7332,5 % та 5983,5 %; ІСЦ (середній за період) – 18720,6 %, 5307,3 % та 4982,8 %; ІСЦ (на кінець періоду) – 15071,2 %, 1384,5 % та 1539,8 %. Найнижча в СНД інфляція спостерігалась в країнах Закавказзя – Азербайджані, Вірменії та Грузії (остання вийшла зі складу СНД). За дефлятором ВВП інфляція становила відповідно 175,3 %, 96,0 % та 174,7 %; за ІСЦ (середнім за період) – 55,3 %, 77,5 % та 176,7 %; за ІСЦ (на кінець періоду) – 41,8 %, 59,0 % та 126,5 %.

Незважаючи на загальний підвищений інфляційний фон у Співдружності, коефіцієнти варіації тут були нижчими, ніж серед країн ЄС і демонстрували тенденцію до зближення темпів інфляції. Насамперед це пояснюється відносною однорідністю краї-членів СНД за рівнем економічного розвитку.

Починаючи з 1998 р. до початку кризи у 2008 році значення коефіцієнтів неухильно зменшувались, досягнувши у 2008 р. величини 29,1 %. Проте у 2008 та 2009 роках дана тенденція змінилась на протилежну, що спричинило підвищення ІСЦ до 41,8 та 70,0 % відповідно. За підсумками 2010 року позитивна динаміка щодо зближення темпів інфляції відновилася, а значення коефіцієнту варіації впало до 31,3 %.

Список використаних джерел

1. Eurostat regional yearbook [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
2. Статистичний щорічник України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Статистичний бюлетень статистичного комітету СНД [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cisstat.com>.

Інфляція в Україні за аналізований період не була екстремальною порівняно з іншими країнами СНД, і тому за низку років коефіцієнти варіації без урахування інфляції в Україні виявились вищими за аналогічні показники за участю України.

Крім рівнів та динаміки цін, в інтегрованих країнах кількісно зближується структура цін на продукцію підприємств реального сектору, оскільки відбувається зближення вартості виробничих ресурсів під впливом їх транскордонного руху.

Основний фактор виробництва – праця – також демонструє зближувальну динаміку своєї ціни по інтеграційному угрупованню у країнах ЄС. Інший важливий фактор виробництва – капітал – також демонстрував тенденції до зближення у рамках інтеграційного об'єднання європейських країн.

Ціна такого важливого фактору виробництва як земля протягом періоду суттєво відрізнялася як по країнам ЄС, так і по країнам СНД. Враховуючи різну урбанізацію територій, для порівняння даного показника доцільно використати ринкову ціну сільськогосподарської землі.

Висновки. За результатами моделювання цінової динаміки в Україні та СНД, з одного боку, та України і ЄС, з іншого, виявлено процес конвергенції цін, який швидше відбувається в ЄС та Україні, тоді як дезінтеграційні процеси країн СНД супроводжуються збільшенням коефіцієнтів варіації цін.